

Kalendarium katyńskie

1939

23 sierpnia – W Moskwie podpisano układ między III Rzeszą a ZSRS, zwany paktem Ribbentrop-Mołotow. Tajny protokół do paktu dotyczył rozbioru Polski między dwa sprzymierzone mocarstwa.

17 września – Armia Czerwona zaatakowała Polskę. W ciągu dwóch kolejnych tygodni do sowieckiej niewoli trafiło 240–250 tys. żołnierzy Wojska Polskiego, w tym 10–18 tys. oficerów.

19 września – Szef NKWD Ławrientij Beria powołał Zarząd ds. Jeńców Wojennych i Internowanych przy NKWD oraz nakazał utworzenie sieci obozów jenieckich.

3 października – Zarząd ds. Jeńców podjął decyzję o utworzeniu trzech obozów jenieckich: w Kozielsku, Ostaszkowie i Starobielsku.

1940

Koniec lutego – W obozach jenieckich przebywa ponad 6 tysięcy policjantów i funkcjonariuszy Korpusu Ochrony Pogranicza i Służby Więziennictwa oraz ponad 8 tysięcy oficerów.

5 marca – Biuro Polityczne KC WKP(b) podjęło uchwałę o rozstrzelaniu polskich jeńców wojennych przebywających w obozach w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie oraz polskich więźniów przetrzymywanych przez NKWD na obszarze wschodnich województw Rzeczypospolitej.

7–15 marca – W Moskwie odbywa się seria narad z udziałem funkcjonariuszy centrali NKWD oraz wyższych oficerów zarządów obwodowych NKWD w Charkowie, Smoleńsku i Kalininie oraz władz obozów jenieckich.

16 marca – Wprowadzenie w obozach zakazu korespondencji. Pojedyncze przesyłki były jednak wysyłane jeszcze około 10 kwietnia.

16–25 marca – Sporządzanie przez komendantury obozów „informacji-wniosków”, które miały decydować o wydaniu „wyroku”.

3 kwietnia – Pierwszy transport więźniów z obozu w Kozielsku do stacji Gniazdowo. Stamtąd jeńcy byli przewożeni autobusami więziennymi do lasu katyńskiego, gdzie byli mordowani strzałem w tył głowy.

4 kwietnia – Pierwszy transport więźniów z Ostaszkowa. Jeńcy, głównie funkcjonariusze policji, byli rozstrzeliwani w Obwodowym Zarządzie NKWD w Kalininie (obecnie Twer). Zbiorowe mogiły znajdują się w Miednoje.

5 kwietnia – Pierwszy transport więźniów z obozu w Starobielsku. Jeńcy byli rozstrzeliwani w Charkowie.

Kwiecień–maj – Wymordowanie ponad 3 tysięcy jeńców z więzień Zachodniej Ukrainy. Ciała ofiar zostają ukryte w różnych miejscach, w tym w podkijowskiej Bykowni.

Kwiecień–maj – Wymordowanie blisko 4 tysięcy jeńców z więzień położonych w okolicach Mińska. Ciała ofiar zostały pogrzebane w Kuropatach pod Mińskiem i zapewne w innych miejscach rozsianych na terenie Białorusi.

12/13 kwietnia – Rozpoczął się drugi etap masowych deportacji obywateli polskich z Kresów, m.in. rodzin polskich oficerów mordowanych w miejscach zbrodni.

29 kwietnia – Do stacji Gniazdowo dotarł transport, w którym znajdował się prof. Uniwersytetu Stefana Batorego Stanisław Swianiewicz. Naukowiec został oddzielony od pozostałych oficerów i przez okno wagonu obserwował autobusy transportujące Polaków na miejsce dokonywanej zbrodni. Był jedynym niemal bezpośrednim polskim świadkiem zbrodni katyńskiej.

12 maja – Ostatni transport jeńców do Katynia. Część jeńców została cofnięta do stacji Babynino i uniknęła śmierci.

14 maja – Ostatni transport z Ostaszkowa do Kalinina.

Czerwiec – Ocaleni z transportów oficerowie zostają przewiezieni z obozu Pawliszczew Bor do obozu w Gрязowcu.

1941

30 lipca – W Londynie premier gen. Władysław Sikorski podpisał z ambasadorem ZSRS Iwanem Majskim polsko-sowiecki układ o wznowieniu stosunków dyplomatycznych, współpracy na rzecz pokonania Niemiec oraz powstania polskiej armii w ZSRS; dodatkowy protokół przewidywał zwolnienie z więzień i łagrów obywateli polskich.

Wrzesień–październik – Na polecenie władz RP na uchodźstwie struktury Polskiego Państwa Podziemnego rozpoczynają poszukiwania zaginionych jeńców z Kozielska, Starobielska i

Ostaszkowa, którzy według Sowietów zostali rzekomo zwolnieni. W wyniku poszukiwań nie odnaleziono żadnego z jeńców ani w domach, ani w niemieckich oflagach. W tym samym czasie ambasador w ZSRS Stanisław Kot wręcza zastępcy ludowego komisarza spraw zagranicznych Związku Sowieckiego Andriejowi Wyszyńskiemu pierwszą listę zaginionych.

3 grudnia – Premier Sikorski w czasie wizyty na Kremlu pyta o los zaginionych polskich oficerów. Stalin stwierdza, że polscy oficerowie „uciekli do Mandżurii”. Moment ten może być uznany za początek budowania tzw. kłamstwa katyńskiego.

1942

Marzec – Polscy robotnicy przymusowi pracujący w okolicach Katynia dowiadują się od miejscowej ludności o masowych grobach tysięcy zamordowanych polskich oficerów. Po odkryciu zwłok ustawiają drewniany krzyż i informują Niemców, którzy lekceważą ich wiadomości.

1943

Luty – Mieszkańcy okolic lasu katyńskiego informują Niemców o masowych mogiłach polskich oficerów. Niemcy rozpoczynają pierwsze prace ekshumacyjne.

9 kwietnia – Minister propagandy Rzeszy Joseph Goebbels zapisuje w swoim dzienniku: „W pobliżu Smoleńska odkryto masowe groby Polaków. Bolszewicy zastrzelili po prostu ok. 10 tys. polskich jeńców”.

10 kwietnia – Z Warszawy do Smoleńska odlatuje zaproszona przez władze niemieckie delegacja polska z udziałem m.in. dyrektora Zarządu Głównego Rady Głównej Opiekuńczej dr. Edmunda Seyfrieda oraz pisarzy Jana Emila Skiwskiego i Ferdynanda Goetla. Wszyscy dzień wcześniej zostali poinformowani o odkryciu masowych mogił Polaków wymordowanych przez Sowietów.

11 kwietnia – Niemiecka Agencja Prasowa „Transocean” publikuje komunikat o „odkryciu masowego grobu ze zwłokami 3 tys. oficerów polskich [...], zabitych w lutym i marcu 1940 r. Pomiędzy zabitymi znajduje się gen. Smorawiński z Lublina. Niemieckie władze wojskowe obliczają ogólną liczbę polskich oficerów, zabitych i pogrzebanych tam, na 10 tys.”.

12 kwietnia – Radio Berlin poinformowało, że zamordowani w Katyniu oficerowie pochodzili z sowieckiego obozu jenieckiego w Kozielsku.

13 kwietnia – W niemieckim MSZ odbywa się konferencja prasowa poświęcona w całości zbrodni katyńskiej.

Ferdynand Goetel przedstawia Zarządowi Głównemu Polskiego Czerwonego Krzyża raport z Katynia. Jest to pierwszy polski dokument dotyczący zbrodni.

17 kwietnia – Minister obrony narodowej stwierdza, że sprawa zaginionych polskich oficerów i ujawnionych przez Niemców grobów musi zostać wyjaśniona przez Międzynarodowy Czerwony Krzyż. Tego samego dnia delegat Polskiego Czerwonego Krzyża przy Międzynarodowym Czerwonym Krzyżu złożył notę rządu RP w sprawie wysłania komisji do Katynia.

20 kwietnia – Minister spraw zagranicznych Edward Raczyński w nocie do ambasadora ZSRS Aleksandra Bogomołowa zwraca się o przekazanie „szczegółowych i dokładnych” informacji o losach zaginionych oficerów z Kozielska, Starobielska i Ostaszkowa.

25 kwietnia – Rząd ZSRS zrywa stosunki dyplomatyczne z Polską.

28 kwietnia – Początek prac międzynarodowej komisji lekarzy sądowych.

24 maja – Ambasador Wielkiej Brytanii przy rządzie RP Owen O'Malley przesyła swojemu rządowi raport pokazujący, że sprawcą zbrodni katyńskiej jest ZSRS. Raport został odtajniony i ogłoszony drukiem pt. „Katyń” dopiero w 1972 r. w Londynie.

8–9 czerwca – Zakończono ekshumację ciał wydobywanych z masowych grobów w Katyniu.

Wrzesień – W Berlinie ukazuje się wydanie zbioru dokumentów „Amtliches Material zum Massenmord von Katyn”.

Wrzesień – oddziały Armii Czerwonej zajmują Katyń. Miejsce zbrodni zostaje przejęte przez NKWD, które rozpoczyna przygotowania do spreparowania dowodów na niemiecką odpowiedzialność za zbrodnię.

1944

13 stycznia – Władze ZSRS powołały „Specjalną komisję ds. ustalenia i przeprowadzenia śledztwa okoliczności rozstrzelania w lesie katyńskim polskich jeńców wojennych przez niemiecko-faszystowskich najeźdźców” nazywaną „komisją Burdenki” (na jej czele stanął profesor medycyny Nikołaj Burdenko).

26 stycznia – Komisja Burdenki przedstawia końcowy raport ze swoich prac, stwierdzając, że jesienią 1941 r. Niemcy zamordowali w Katyniu ok. 11 tys. polskich żołnierzy i oficerów.

1945

Październik – Sowieccy prokuratorzy wnieśli o oskarżenie niemieckich zbrodniarzy o popełnienie zbrodni w Katyniu. W wyroku ogłoszonym przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości 30 września i 1 października 1946 r. oskarżenie Niemców o zbrodnię na polskich oficerach zostało całkowicie pominięte.

1948

W Londynie ukazuje się opracowana przez Józefa Mackiewicza i Zdzisława Stahla publikacja „Zbrodnia katyńska w świetle dokumentów” z przedmową gen. Władysława Andersa. Stanowiła podsumowanie ówczesnej wiedzy o zbrodni i omawiała kłamstwa komisji Burdenki.

1951

18 września – Kongres USA powołał komisję do zbadania zbrodni katyńskiej pod przewodnictwem senatora Raya Johna Maddena. Po dziewięciu miesiącach analizy dokumentów i przesłuchań na terenie USA i Europy komisja wydała tzw. Raport Maddena, w którym napisano: „Komisja jednogłośnie uznaje ponad wszelką wątpliwość, że sowieckie NKWD (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych) popełniło masowy mord na polskich oficerach i przywódcach intelektualnych w lesie katyńskim koło Smoleńska w Rosji”.

1956

2 listopada – Na warszawskim Cmentarzu Powązkowskim obok pomnika Gloria Victis ustawiono drewniany krzyż, na którym zawieszono tabliczkę z napisem „Symboliczny grób 12 000 oficerów polskich zamordowanych w Katyniu. Byli Polakami, zginęli na ziemi obcej z rąk okrutnego wroga. Należy im się pamięć i cześć”. Przez kilkanaście godzin pod krzyżem zapalano znicze i składano kwiaty. W nocy został usunięty przez milicję.

1959

3 marca – Szef KGB Aleksandr Szelepin przesyła I sekretarzowi KC KPZR Nikicie Chruszczowowi ściśle tajną, odręczną notatkę, w której proponował zniszczenie 21 857 teczek personalnych Polaków zamordowanych przez NKWD wiosną 1940 r. Nie jest jasne, czy dokumenty zniszczono.

1976

Nakładem Instytutu Literackiego w Paryżu ukazuje się książka Stanisława Swianiewicza „W cieniu Katynia”.

18 września – Z inicjatywy polskich środowisk emigracyjnych na cmentarzu Gunnersbury w Londynie zostaje odsłonięty pierwszy w Europie Zachodniej pomnik upamiętniający polskich jeńców wojennych zamordowanych przez NKWD.

1977

Na terenie Polski ukazała się nielegalna publikacja „Katyń” (tekst sygnowali „Jan Abramski” i „Ryszard Żywiecki”; jako pseudonim użyte zostały pierwsze i ostatnie nazwisko na liście katyńskiej; w rzeczywistości autorem był Ryszard Zieliński).

1979

Ukazał się pierwszy numer podziemnego „Biuletynu Katyńskiego” wydawanego przez powołany w Polsce w marcu 1978 r. Instytut Katyński.

1980

W drugim obiegu ukazała się publikacja Leopolda Jędrzejskiego (prof. Jerzego Łojka) pt. „Dzieje sprawy Katynia”.

1981

31 lipca – ustawiono kamienny krzyż z datą 1940, orłem w koronie, tablicą z napisem „Katyń” i literami WP oraz ze słupkami z nazwami obozów NKWD. Inicjatorami postawienia krzyża byli ks. Stefan Niedzielak i Stefan Melak. Tej samej nocy krzyż został zdemontowany i wywieziony przez Służbę Bezpieczeństwa przy użyciu dźwigu. W kolejnych latach kilkakrotnie podejmowano próby ustawienia nowego krzyża lub wmurowania kamienia węgielnego pod pomnik katyński.

1988

2 września – W lesie kатыńskim zostaje ustawiony krzyż

1989

12 października – Prokurator generalny PRL Józef Żyta skierował do prokuratora generalnego ZSRS wniosek o wszczęcie śledztwa w sprawie zbrodni katyńskiej.

26 listopada – Do Katynia na czele polskiej delegacji przybył goszczący w Moskwie premier Tadeusz Mazowiecki. Złożył kwiaty pod drewnianym krzyżem, który został tam ustawiony w 1988 r.

1990

13 kwietnia – Sowiecka agencja prasowa TASS wydała komunikat, w którym stwierdzono, że za rozstrzelanie polskich oficerów w Katyniu odpowiedzialne jest NKWD. Goszczący w Moskwie prezydent Wojciech Jaruzelski otrzymał od prezydenta ZSRS Michaiła Gorbaczowa kopie niektórych dokumentów NKWD z lat 1939–1940, dotyczących polskich jeńców, tzw. listy wywozowe jeńców Kozielska i Ostaszkowa oraz wykaz jeńców Starobielska.

Wrzesień – Naczelna Prokuratura Wojskowa ZSRS rozpoczęła śledztwo w sprawie zbrodni katyńskiej.

1991

25 lipca–9 sierpnia – Ekshumacja jeńców Starobielska w Charkowie-Piatichatkach.

15–31 sierpnia – Ekshumacja jeńców Ostaszkowa w Miednoje.

1992

14 października – Prezydent Rosji Borys Jelcyn przekazał prezydentowi RP Lechowi Wałęsie kopię dokumentu z 5 marca 1940 r., z decyzją o rozstrzelaniu jeńców polskich z obozów Kozielska, Starobielska i Ostaszkowa.

3 grudnia – Zostaje zawiązana Federacja Rodzin Katyńskich (nieformalnie istniała już od 1989), w późniejszych latach z jej inicjatywy powstaną cmentarze w miejscach egzekucji polskich oficerów.

1993

29 czerwca – Uroczyste otwarcie Muzeum Katyńskiego w warszawskim forcie „Czerniaków”. Ekspozycji nadano nazwę „Pamięć nie dała się zgładzić”. Od 2015 r. jego siedziba znajduje się na Cytadeli.

1994

6 maja – Prokuratura Ukrainy w Kijowie przekazała stronie polskiej listę 3435 nazwisk obywateli polskich zamordowanych w wyniku rozkazu z 5 marca 1940 r.

2000

17 czerwca – Otwarcie Polskiego Cmentarza Wojennego w Charkowie.

28 lipca – Otwarcie Polskiego Cmentarza Wojennego w Katyniu.

21 września – Otwarcie Polskiego Cmentarza Wojennego w Miednoje.

2007

14 listopada – Na wniosek Federacji Rodzin Katyńskich Sejm RP ustanowił dzień 13 kwietnia Dniem Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej.

2012

2 września – Otwarcie Polskiego Cmentarza Wojennego w Bykowni koło Kijowa.

**Kalendarium sporządzone na podstawie danych ze strony internetowej Portalu Dzieje.pl:
dzieje.pl/wiadomosci/kalendarium-katynskie**